

Кочин В.В.

*кандидат юридичних наук, заступник директора
з підготовки наукових кадрів НДІ приватного
права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака
НАПрН України*

КОРПОРАТИВНИЙ ТИП ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: НОВІТНЯ ПАРАДИГМА ЧИ СИНТЕТИЧНИЙ ТАКСОН ЦИВІЛІСТИКИ

Таксономія елементів системи права є вагомим науковим та практичним завданням, оскільки дозволяє виділити юридично значущі складові, охопити їх єдиною ознакою та встановити системність їх взаємодії. Неабиякий інтерес до поділу та групуванню явищ може бути не лише корисним, а й створювати додаткові класифікаційні критерії та сукупності, що ускладнюватимуть розуміння правової дійсності.

Пошуки оптимальної класифікації юридичних осіб спричинено тим, що ЦК та ГК України закріпили різні підходи до системи юридичних осіб (суб'єктів господарювання), а спеціальне законодавче регулювання часом додає лише нові елементи, нехтуючи існуючими принципами побудови навіть цих двох систем. Додатковим аргументом на користь необхідності систематизації є правозастосовна практика, яка часом створює химерні «організаційно-правові форми» юридичних осіб, особливо зважаючи на часткову відкритість системи. Останнім часом цивілісти все частіше звертаються до ознаки корпоративності юридичних осіб, виокремлюючи окрему їх групу або узагальнюючи вже існуючий поділ.

ЦК України визначає лише дві організаційно-правові форми юридичних осіб: товариство та установа (ст. 83). Підставою для цього поділу є спосіб створення – об'єднання майна та (або) осіб. Такий дихотомічний поділ є досить класичним, науково-обґрунтованим та законодавчо закріпленим у державах, що взяли за основу німецьку правову доктрину. Разом з тим, поняття «корпорація» чи «юридична особа корпоративного права» кодекс не містить. ГК України втілює іншу концепцію – корпорація як договірне об'єднання. Внаслідок чого в науці пропонується створювати корпорацію як юридичну особу або без такого статусу [9, С. 24].

Етимологія терміну «корпорація» має свої корні від лат. *corpus* – тіло та *corporate* – об'єднувати у тіло, тобто формою організації шляхом об'єднання певних елементів. Використання цього терміну в межах інституту юридичної особи, передбачає створення організації шляхом об'єднання осіб або майна. Так, об'єднання публічних утворень, перш за все муніципій, а пізніше церков розглядалися як корпорації [8, С.

274–275], що у середньовіччі було використано папою Інокентієм IV при висуненні теорії «штучної особистості» (*persona ficta*) [7, С. 5–6].

Сучасні наукові дослідження представленні різними поглядами, які у своїй науковій розвідці об'єднала А. В. Зеліско, визначивши поняття «корпоративна юридична особа». Так, виокремлюється вузьке та широке розуміння корпорації, натомість дослідниця робить висновок, що ознака корпоративності є іманентно притаманною характеристикою будь-яких підприємницьких юридичних осіб приватного права [4, С. 373–374]. Приєднуючись до всіх викладених думок, неможливо встановити критичність цієї позиції щодо можливості охоплення поняттям «корпорація» всіх юридичних осіб, заснованих на участі (членстві), тобто усіх видів товариств.

О. І. Зозуляк, натомість, стверджує, що в межах непідприємницьких юридичних осіб є дві підгрупи: непідприємницькі юридичні особи корпоративного типу та непідприємницькі юридичні особи унітарного типу [5, С. 5]. При цьому, під непідприємницькою юридичною особою корпоративного типу авторка розуміє юридичну особу, що має корпоративний устрій, членство в якій не є підставою виникнення цивільно-правового зобов'язання та не супроводжується виникненням в учасника такої юридичної особи корпоративних прав, що зумовлює відсутність додаткової майнової відповідальності засновників (учасників) такої юридичної особи за зобов'язаннями останньої [5, С. 27].

Корпоративний тип юридичних осіб ґрунтується на російському цивілістичному вченні, побудоване на доктрині середини минулого століття через поділ юридичних осіб на корпорації та установи [6, С. 3–4] та знайшло відповідну модифікацію в Концепції розвитку законодавства про юридичні особи РФ 2009 року (п. 2.11). Висновок авторки виглядає революційно, адже на основі нього виникає новий таксон юридичних осіб замість непідприємницького товариства. Проте, запропонований підхід має певні методологічні прогалини.

По-перше, яке юридичне значення має такий поділ за умови існування таких організаційно-правових форм як товариство та установа? Слушно зауважується, що його цінність проявляється лише у можливості відмежування юридичних осіб корпоративного типу від тих, які до них не належать [4, С. 104].

По-друге, що розуміється під корпоративним устроєм, зважаючи на те, що учасники не мають корпоративних прав? Поняття устрій передбачає установлену систему організації певного явища, тому, вочевидь, йдеться про внутрішню побудову цієї організації. Авторка робить висновок, що корпоративний устрій передбачає членські відносини, а також певний споріднений підхід до управління, що включає в себе відповідний порядок формування органів управління, процедуру прийнят-

тя ними рішень тощо [4, С. 233]. Таким чином, здійснюється виключно заміна поняття членства на корпоративність.

По-третє, як співвідносяться відсутність корпоративних прав з відсутністю додаткової майнової відповідальності? Звертаємо увагу, що проблематика додаткової відповідальності притаманна саме суб'єктам корпоративних відносин, зокрема, у товариствах з додаткової відповідальністю, повних та командитних товариствах або під час підняття «корпоративної вуалі». Запропонований погляд відслідковується у названій Концепції РФ, зокрема щодо зобов'язального характеру корпоративних відносин.

Нині в Україні доктринально сформовано поняття корпоративних відносин. Наприклад, В. А. Васильєва розглядає юридичні особи корпоративного типу як договірно-статутні організації, учасники яких визначають порядок управління корпорацією – юридичною особою, створеною з метою отримання прибутку [3, С. 137]. Тобто поняття «юридична особа корпоративного типу» повністю відповідає поняттю «корпорація».

Ключовий таксон юридичних осіб приватного права – організаційно-правова форма – ґрунтується на можливості засновників (учасників) брати участь (ч. 2, 3 ст. 83 ЦК України), а саме, управляти юридичною особою (статті 97–101 ЦК України). Такий підхід продиктований різним підґрунтям створення юридичної особи: а) об'єднання (інкорпорація) інтересів; б) виділення майна для досягнення певної непідприємницької мети. При цьому, виділення нового таксону, на наше переконання, призведе до оманливого розуміння правової природи участі у товаристві.

Дійсно, ознака корпоративності можлива як методологічний прийом, який полягає у розумінні юридичної особи як об'єднання (товариства), зокрема, як зауважує В. І. Борисова, з метою оформлення, здійснення та захисту колективних інтересів засновників (учасників) юридичної особи [2, С. 90]. За допомогою цього прийому є змога поширювати окремі ознаки корпоративних відносин на відносини членства (участі) у непідприємницьких товариствах, зважаючи на вищий ступінь наукової розробки корпоративного права.

Розуміння будь-якої юридичної особи як корпорації притаманно правовим системам, які не зазнали істотних змін під впливом права компаній (company law), наприклад, неприбуткові корпорації (Not-For-Profit Corporation) у США. Корпорація в ЄС на сьогодні розглядається виключно в межах підприємництва та має наступні ознаки: правосуб'єктність, обмеженість відповідальності, оборотоздатність часток, делегованість управління та інвестиційний характер власності [1, С. 6]. Як результат, названим ознакам відповідають закриті корпорації (Франція – SARL, ФРН – GmbH, Італія – Srl) та відкриті корпорації з оборотоздатними

частками на ринку. Таким чином, корпоративне право є складовою права компаній.

Відносини участі є таксоном вищого рівня та є спільним для усіх товариств. Основою непідприємницького товариства є реалізація права на свободу асоціації, тому правова природа цих відносин виокремлена у категорію членства (*membership*). Корпоративність притаманна лише підприємницьким товариствам, однак чи є ознака корпоративності взаємозалежною із підприємництвом? А. В. Зеліско вважає, що будь-яка підприємницька юридична особа є корпоративною [4, С. 374]. Такий висновок є обґрунтованим, виходячи із таксономії юридичних осіб, передбачених ЦК України. Проте, реальні суспільні відносини, породжені ГК України, передбачають існування юридичних осіб, які не є товариствами, зокрема, управління підприємством здійснюється на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу (ч. 1 ст. 65). Як результат, удосконалення законодавства про юридичні особи має враховувати некорпоративну форму здійснення підприємництва у відповідності до ст. 7 Дванадцятій директиви Ради ЄЕС про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником (89/667/ЄЕС).

Отже, корпорація є поняттям, що у вітчизняній цивілістиці тождийний таксону «підприємницьке товариство». При цьому, потребує додаткового дослідження можливість здійснення підприємництва не у корпоративний спосіб. У державах-членах ЄС воно застосовується до товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств, оскільки підприємництво може організовуватися на основі договору, а не створення юридичної особи. Відносини участі у юридичній особі поділяються на корпоративні (для корпорації – підприємницьких товариств) та членство (для непідприємницьких товариств). Узагальнюючий корпоративний тип юридичної особи є синтетичним таксоном, оскільки дублює поняття товариства як інкорпорованого об'єднання.

1. Armour J., Hansmann H., Kraakman R. *The Essential Elements of Corporate Law: What is Corporate Law?* // *The Harvard John M. Olin Discussion Paper Series*. № 643. 7/2009. Режим доступу: http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/Kraakman_643.pdf (дата звернення 20.09.2017)
2. Борисова В. И. *Теоретико-методологические положения учения о юридических лицах* // *Методология исследования проблем цивилистики: сб. ст., посвящ. памяти проф. А. А. Пушкина / по ред. Ю. М. Жорнокуя и С. А. Слипченко*. Харьков. Право. 2017. С. 74–91.
3. Васильева В. *Проблеми розвитку корпоративного права* // *Приватне право*. 2013. № 1. С. 135–145.
4. Зеліско А. В. *Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин*. Монографія. Івано-Франківська. 2016. 445 с.

5. Зозуляк О. *Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичні та практичні аспекти. Автореф. ... докт. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 2017. 36 с.*
6. *Корпорации и учреждения: Сборник статей / Отв. ред. М. А. Рожкова. М.: Статут. 2007. 348 с.*
7. Кучеренко І. М. *Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Монографія. Київ. 2004. 328 с.*
8. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. *Римське право. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006. 512 с.*
9. Юркевич Ю. М. *Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України. Автореф. ... докт. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 2017. 34 с.*

Кочина К. А.

*аспірант Навчально-наукового юридичного
інституту ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя
Стефаника»*

ДІЄЗДАТНІСТЬ ТА ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження у напрямі пізнання сутності понять дієздатності та волевиявлення юридичної особи, які провадяться на теренах вітчизняної правової науки, наразі не мають узгоджених та однастих результатів. Думки науковців розходяться. Проте, висновки, отримані у підсумку проведеної ними роботи, та подальші дослідження лишаються актуальними, оскільки сприяють чіткішому розумінню сутності юридичної особи, як штучного, так би мовити «нефізичного» суб'єкта відносин, що має власну волю та виявляє її.

Положеннями ЦК України розмежовано дієздатність фізичної особи та дієздатність юридичної особи. Між тим, сутність цивільної дієздатності для обох суб'єктів цивільно-правових відносин зводиться до кількох основних складових. Так, цивільна дієздатність – це здатність відповідного суб'єкта цивільно-правових відносин своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Тобто дієздатність передбачає: по-перше, здатність суб'єкта цивільних відносин набувати (створювати) права та обов'язки і самостійно їх здійснювати

Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

**Корпоративне право України
та європейських країн:
питання теорії та практики**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами
XV Міжнародної
науково-практичної
конференції

6-7 жовтня 2017 року

м. Івано-Франківськ, 2017

УДК 347(477)(082)
ББК 67.9 (4Укр)404я43
К68

Рекомендовано до друку Вченою Радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України (протокол № 8 від 27.09.2017 року)

Редакційна колегія:

- В.В. Луць** – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України;
- О.Д. Крупчан** – доктор юридичних наук, академік НАПрН України, директор НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України;
- В.А. Васильєва** – доктор юридичних наук, професор, директор навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», головний науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

К68 Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики [текст]: *Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. – Івано-Франківськ, 2017. - 290 с.*

У збірник включені тези наукових доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Лабораторією проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України спільно з навчально-науковим юридичним інститутом ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та проведеною у м. Івано-Франківську 6-7 жовтня 2017 р.

Для студентів, слухачів, курсантів юридичних факультетів, науковців, практичних працівників та всіх зацікавлених осіб.

© Науково-дослідний Інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України, 2017

© Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017